

LAUSUNTO

20.6.2007

1 (4)

Opetusministeriölle

Asia Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry:n lausunto keskustelumuistiosta:
Tekijänoikeusjärjestelmän arviointi ja tekijänoikeuslainsäädännön kehittäminen

Viite Opetusministeriön kirje Dnro 4/670/2007

Pyydettyinä lausuntona keskustelumuistiosta Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry esittää tekijänoikeuslainsäädännön nykyisestä tilanteesta ja kehityssuunnista seuraavaa:

Tekijänoikeusasioiden yleinen luonne

OAJ:n mielestä tekijänoikeuslainsäädäntö ja sen tekijöille antama turva ja oikeudet ovat välttämättömiä. Nykyisen tekijänoikeuslain kokonaisuus on kuitenkin pirstoutunut alkuperäisen 1961 säädetyin lain jälkeen sekä kansainvälisten sopimusten että teknisen kehityksen johdosta. Tekijänoikeuslain säännösten tarkemmasta sisällöstä ja tarkoituksesta on lukuisten muutosten johdosta vaivalloista saada selkoa.

Tekijänoikeuslainsäädännön nykyinen rakenne, joka antaa teoksen alkuperäiselle tekijälle vahvan suojan, on säilytettävä myös tulevaisuudessa.

OAJ:n näkökulmasta tekijänoikeusasioiden käsitteleminen opetusministeriössä on ollut luontevaa eikä järjestö näe tarvetta muuttaa tekijänoikeusasioita käsittelevää ministeriötä. Taloudellisten ja kaupallisten intressien paine on omiaan asettamaan vaaraan alkuperäisen tekijän oikeudet siinä muodossa kuin niistä on säädetty voimassa olevassa tekijänoikeuslaissa. Opetusministeriössä on paras asiantuntemus koulutuksen alueelta.

Kun tekijänoikeusasiat liittyvät järjestön näkökulmasta oleellisesti koulutukseen ja tutkimukseen, opetusministeriö on luonteva valinta jatkossakin tekijänoikeusasioita käsittelevänä ministeriönä.

Tekijänoikeudet OAJ:n jäsenistön näkökulmasta

OAJ:n jäsenistölle tekijänoikeudet ovat tärkeitä ensinnäkin teosten, yleensä opetusmateriaalin, tekijöinä ja toiseksi toisten tekijöiden oppimateriaalin käyttäjinä opetuksen yhteydessä. Myös opettajan oikeus päättää ja sopia oman opetusesityksensä tallentamisesta ja myöhemmin esittämisestä tai samanaikaisesta esityksestä muualla kuin esitystilassa, on verkko-opetuksen lisääntymisen ja teknisten valmiuksien kehittymisen johdosta tärkeää.

Opettajan opetustehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää siis myös muiden tekijöiden teosten käyttämistä opetuksessa. Tällöin ongelmaksi ovat muodostuneet tekijänoikeuksien haltijoiden selvittämisen vaikeus käyttöluvien pyytämistä varten ja puuttuvat tai liian kapeat sopimuslisenssit, jotka vaikeuttavat opetuksessa tarpeellisten teosten ottamista opetuksen apuvälineeksi. Yhteisteoksen laaja tekijänoikeuden haltijoiden määrä on vaikeuttanut sopimuslisenssien syntymistä ja opetusmateriaalin käyttöä. Myös vaikeasti tulkittavat sitaattioikeudet ovat omiaan hämärtämään toisten teosten laillista käyttöä.

Ongelmat ja teknisen ratkaisujen johdosta helpottunut tekijänoikeuden loukkaaminen ovat joskus johtaneet kiusaukseen käyttää opetuksessa luvattomasti toisten teoksia. Opettajan tehtävä on myös opettaa ja kasvattaa opiskelijoita tekijänoikeuksien kunnioittamiseen. Opetettavien tekniset valmiudet ja tekijänoikeuksien loukkaamisen vaivattomuus asettavat tällöin opettajat erityisen vaikean tehtävän eteen.

Voimassa olevaan lakiin liittyvät käytännön ongelmat

Työnantajilla on usein virheellinen käsitys siitä, että opettajan työtään varten luoman teoskynnyksen ylittävän opetusmateriaalin tekijänoikeudet syntyvät tai siirtyvät automaattisesti työnantajalle. Työnantajien ja koulutuksen järjestäjien näyttää olevan vaikea ymmärtää, että tekijänoikeus syntyy tekijälle vaikka materiaali olisi luotu työ- tai virkasuhteessa. Käytännössä tämä aiheuttaa jatkuvasti ongelmia ja riitatilanteita.

Ongelmien johdosta järjestö joutuu jatkuvasti kouluttamaan sekä omaa jäsenistöä että kääntymään työnantajien puoleen sen selvittämiseksi, että teosten kuten opetusmateriaalin käyttäminen laajemmalti edellyttää tekijän kanssa tehtävää sopimusta. Kun tekijänoikeuksien yhteydessä kysymyksessä on yksityisoikeudellinen sopimus, tekijä tekee koulutuksen järjestäjän kanssa sopimuksen. Kollektiivisopimusten puuttuessa tekijällä ei ole mitään vähimmäisehtoja tekijänoikeuden luovuttamisen ja siitä maksettavan korvauksen määrästä. Kollektiivisopimusten solmiminen on osoittautunut vaikeaksi, koska teosten laatu ja oikeuksien luovuttamisen laajuuden erot voivat olla suuria.

Sopimusten teon ja yhtenäisyyden lisäämiseksi opetusministeriön johdolla toimiva ns. verkko-opetuksen työryhmä laati malleja tekijänoikeussopimuksiksi. Sopimusmallit tehtiin vuonna 2001.

Kuten aikaisemmin edellä on kirjoitettu, OAJ:n jäsenistön keskuudessa on esiintynyt ongelmia esimerkiksi sitaattioikeuden laajuuden sekä tekijänoikeuden haltijoiden määrittelyssä. Ratkaisuna käyttöoikeuksien hankkimisen yksinkertaistamiseksi on käytetty sopimuslisenssejä. Näillä lisensseillä on kyetty poistamaan esteitä oppimateriaalin käytössä opetuksessa. Käyttölisenssijärjestelmä edellyttää kuitenkin valtion rahoitusta. Sen riittämättömyys sekä tekijänoikeuden haltijoiden lukumäärä ovat hidastaneet ja estäneet tarvittavien sopimusten solmimisen.

Kehittämistarpeet

Tekijänoikeuslaki on iästään ja monivaiheisesta säätämishistoriastaan huolimatta perusteiltaan oikea. Tekijänoikeuslaki kokonaisuudessaan toki kaipaa jonkin verran selventämistä.

Tekijänoikeuslainsäädäntöä tulisi kehittää suuntaan, jossa tekijänoikeudenhaltijan oikeudet ovat riittävän selkeitä ja jossa ne muodostavat tekijälle tosiasiallisen neuvotteluaseman siirtoa koskevia sopimuksia tehtäessä. Vähimmäis-suojaa tulee turvata lainsäädännöllä.

Tekijänoikeuksien siirtyminen palvelussuhteissa on nykymuodossaan perusteiltaan ja laajuudeltaan oikea eikä siirtymisoikeutta pidä laajentaa nykyisestään. Missään tapauksessa työ- tai virkasuhteessa luodun teoksen tekijänoikeuksien automaattista siirtymistä työnantajalle lain säännöksen perusteella ei saa sisällyttää lainsäädäntöön. Sen sijaan palvelussuhteessa luodun teoksen siirtymistä koskeva problematiikka voisi edellyttää tarkempaa sääntelyä.

Tekijänoikeuden alkuperäinen haltija on usein heikommassa asemassa suhteessa muihin osapuoliin. Tämän vuoksi olisi selkeytettävä säännöksiä suojaamalla teoksen tekijää luovutuksen saajaa kuten työnantajaa vastaan. Tehävien sopimusten monimutkaisuus ja tekijöille vieras käsitteistö vaikeuttavat sopimuksen läpinäkyvyyttä ja sopimusten vaikutusten arviointia.

Kolmansien tekijänoikeuden haltijoiden opetusmateriaalin käyttömahdollisuuksia tulee helpottaa kehittämällä sopimuslisenssikäytäntöä. Sopimuslisensseillä helpotetaan sekä opetusta että edistetään tekijänoikeuksien kunnioittamista.

OAJ pitää myönteisenä opetusministeriön keskustelumuistiossa ilmenevää panostusta tekijänoikeuden koulutukseen sekä tekijänoikeuden tutkimukseen. Tekijänoikeudellisen tietämyksen lisääminen on erityisen tärkeää sekä opetusta antaville, opiskelijoille että työnantajille.

OPETUSALAN AMMATTIJÄRJESTÖ OAJ ry

Erkki Kangasniemi
puheenjohtaja

Markku Poutala
apulaisosastopäällikkö